

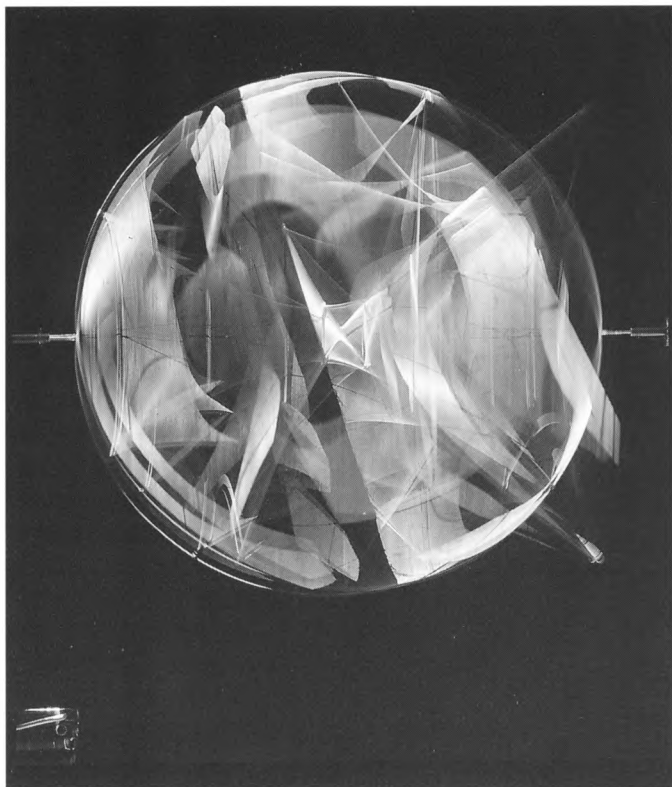
FOTOGRAFIJA - AUTORSKA PRAVA I MUZEJI

Iva Bidin - Brezovečki
Zagreb

Kada se govori o intelektualnom vlasništvu muzeja, a naročito o autorskim pravima, i o tome kako se ona iskorištavaju i na koji način su zaštićena autorska prava fotografa u muzejima u Hrvatskoj, može se reći da je njihova zakonska regulativa određena, a da svaka muzejska ustanova individualno s vlastitom pravnom službom određuje praksu kroz koju se ona provode.

Zakon o autorskom pravu iz 1998. godine¹ objašnjava da se autorskim djelom smatraju pisana i govorna djela, dramska i dramsko-glazbena, kinematografska djela, djela slikarstva, kiparstva, arhitekture i grafike i tako dalje. U svakom slučaju, postoji razlika između određenog sadržaja i njegove reprodukcije. Što se pak tiče fotografije, autorska djela su "fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom", kao i fotografske zbirke.

Muzeji su kao neprofitne stalne ustanove koji su u službi društva i njegova razvoja otvoreni javnosti te sabiru, čuvaju i istražuju, komuniciraju, izlažu materijalna svjedočanstva čovjeka i njegove okoline² ovlaštenu iskorištavati djela iz svog fundusa.

Aleksandar Srnc "Luminoplastika", 1965.-1967., stroj, mehanizam, elektromotor, 78 dijapozitiva, 61 x 90 cm

Snimio: Darko Bavoljak

© Muzej suvremene umjetnosti

Dio naših muzeja u sklopu svojih djelatnosti imaju stalni fotografski odjel, a drugi dio se povremeno koristi uslugama samostalnih fotografa. Zagrebački Muzej za umjetnost i obrt ima Foto atelier, a Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu povremeno koristi usluge fotografa (Darko Bavoljak, Boris Cvjetanović), kao i Galerije Klovićevi dvori (Luka Mjeda, Stanko Sabol, Darko Bavoljak). S fotografima muzejska ustanova sklapa autorski ugovor koji sadržava, naravno uz imena ugovorenih stranaka, naziv autorskog djela koje je predmet ugovora, način korištenja djela, visinu, te način i rokove plaćanja naknade ako se djelo koristi uz naknadu. U pravilu, autorsko imovinsko pravo na fotografsko djelo i na djelo proizvedeno sličnim postupkom i na djelo primijenjene umjetnosti prestaje nakon isteka dvadeset pet godina od objave djela.

Muzej ili galerija kao vlasnik prava na reproduciranje dokumentacijskih fotografija fundusa u biti prakticira svoje pravo na iskorištavanje djela, odnosno svoja imovinska prava. Autor svoje djelo iskorištava objavom, reproduciranjem ili umnožavanjem, što je drugoj osobi dopušteno uz njegovo odobrenje, a prema istom zakonu, za svako iskorištavanje djela autoru pripada naknada. Autorova moralna prava čine pravo autora da bude priznat i označen kao tvorac djela, te da se usprotivi svakom deformiranju, sakaćenju ili drugom mijenjanju djela. Međutim, taj isti zakon (članak 47.) dopušta da se u svrhe nastave bez autorova odobrenja objavi i reproducira dio književnog, znanstvenog ili umjetničkog djela; dopušteno je pretiskivanje u povremenim publikacijama aktualnih članaka kao i u novinama, također "reproduciranje kiparskih i slikarskih djela te djela arhitekture pomoću fotografije u novinama i časopisima, osim ako je autor to izričito zabranio". U svim slučajevima mora se jasno označiti ime i prezime autora, izvorno djelo i porijeklo posudbe. Što se tiče zaštite autorskog prava, od osobe koja javno iskorištava autorsko djelo, a pri tom iskorištavanju ne označi ime i prezime autora, autor može zahtijevati odgovarajuću naknadu štete i naknadnu objavu svog imena i prezimena, a zakon predviđa da se toj osobi zabrani ponavljanje takve povrede.

Općenito, prema zakonu o autorskim pravima, postoji razlika između komercijalne i edukacijske svrhe iskorištavanja foto materijala. Ako je posrijedi korištenje materijala iz fundusa zbirke u komercijalne svrhe, s korisnikom se sklapa jednokratni ugovor uz obavezu plaćanja naknade, također uz obavezu dostavljanja nekoliko primjeraka materijala u kojem je korišten materijal određene muzeja ili galerije. Tako se u skladu sa *Standardima i normativama za muzejsku djelatnost*³ kod reproduciranja muzejske i galerijske građe, diferenciraju tri svrhe u koje se materijal može koristiti, s tom razlikom da se naknada plaća jedino u komercijalno-reklamne svrhe, a za stručne i popularno-znanstvene, te dokumentaciju i studij u pravilu se traženi materijal naručitelju/izdavaču ustupa bez naknade.

Za sve slučajeve vrijede isti standardi koji traže da se točno naznače osnovni podaci o umjetninama i mjestu čuvanja.

Nakon sklapanja jednokratnog ugovora između naručitelja i muzeja ili galerije, očekuje se da se izvrše određeni uvjeti od strane istog izdavača/naručioca: suodlučivanje o kvaliteti i estetskoj opremi, otisku za koji se plaća pravo korištenja; potrebno je dati 5 primjeraka za dokumentaciju (u muzejskoj praksi taj broj varira, prema broju uvrštenih fotografija ili dijapozitiva). Isto tako stoji i klauzula da bi se se probni otisci trebali dati na uvid stručnoj osobi kao i korektura teksta, koja ima pravo obustave tiskanja ako reprodukcija ne odgovara originalu. Na primjer, u Galeriji Klovićevi dvori korisnik materijala sklapa ugovor o korištenju i posudbi dijapozitiva⁴, te se obavezuje da će o preuzetim dijapozitivima voditi brigu, vratiti materijal do određenog roka, navesti ispod svake objavljene fotografije vlasništvo, te dokumentacijskom odjelu muzeja dostaviti određeni broj besplatnih primjeraka publikacije; Muzej suvremene umjetnosti upravo radi na usavršavanju pravne regulacije korištenja foto materijala koji se odnosi na njegovu zbirku.

Za usporedbu, u američkom zakonu o autorskim pravima (copyright),⁵ imovinski vlasnik kao tvorac djela (koja se razlikuju od prava koja ima njegov posjedovatelj) kontrolira prava reprodukcije, adaptacije, distribucije, ako je priroda djela takva - izvođenja djela, te njegova izlaganja. *Fair use* za kopiranje i fotografiranje djela dopušteno je za internu upotrebu kao i u svrhe kritike, komentiranja, vijesti, predavanja i istraživanja. Propisani su i kriteriji koji određuju *fair use*: koja je svrha i karakter djela, uključujući da li se materijal koristi komercijalno ili za neprofitabilne nastavne svrhe, priroda djela, te učinak koji će korištenje imati na moguće tržište ili vrijednost djela.

U Solomon R. Guggenheim Museum u New Yorku⁶ sva prava i korištenje kontrolira Odjel za fotografiju, koji sklapa ugovor s izdavačem koji zatraži određeni dijapozitiv ili c/b fotografiju djela iz kolekcije ili snimak arhitekture jednog od muzeja Fundacije Guggenheim. Uvjeti za reproduciranje u boji i c/b odnose se na dobivanje posebne dozvole ako se reprodukcija pojavljuje na naslovnici knjige, kalendaru, brošuri, posteru ili slično; u tom slučaju finalni *layout* mora se dostaviti Odjelu za fotografiju na odobrenje prije početka same produkcije publikacije. Svaku reprodukciju nekog djela iz kolekcije mora pratiti puno ime umjetnika, datum djela, potpuno ime muzeja i porijeklo djela. Takav naslov je precizno odredio Muzej, te ga je potrebno objaviti u cijelosti direktno ispod reprodukcije, ili na stranici do nje. Na onom mjestu u knjizi na kojem se nalazi reprodukcija, kao i u indeksu, ili popisu ilustracija označava se puno ime fotografa i ime muzeja (»The Solomon R. Guggenheim Foundation, New York«). Također se pažnja posvećuje cjelovitosti reprodukcije - izbljeđivanje ili rezanje se ne dopušta, a ako se objavljuje detalj, tada se reprodukcija čitavog djela mora objaviti na drugome mjestu u publikaciji. Prava reprodukcije su ograničena na jedno korištenje, jedno izdanje na jednom jeziku, dok se ostale upotrebe dodatno naplaćuju. Jedan od uvjeta koji se navodi u ugovoru jest i to da se dva primjerka

publikacije dostave u Odjel za fotografiju. Također, izdavač je dužan poslati probne otiske u boji istom odjelu Muzeja, koji konačno odobrava njihov finalni izgled ako Muzej da smatra su zadovoljeni standardi takve reprodukcije. Ovisno o prirodi publikacije određuje se i naknada za korištenje – za publikacije koje se izdaju za potrebe nastave izlazi se u susret izdavaču, a za sve ostale postoje točno određene naknade.

S upotrebom nove tehnologije u muzejima, Odjel za fotografiju počeo je slati *skanove* visoke rezolucije, ali su to za sada ograničili na arhitektonske snimke, a ne djela iz kolekcije, za koja se još uvijek šalju dijapozitivi ili c/b fotografije. Ipak, pripremljena je baza podataka kojom se Muzej koristi, po programu Gallery systems, koji omogućuje da se na ekranu pojavljuje slika djela sa svim pripadajućim informacijama. U slučajevima kada se zatraženi materijal odnosi na izložbu u Solomon R. Guggenheim Museum, a koja je u toku, zahtjeve u pravilu preuzima Odjel za odnose s javnošću Muzeja.

Danas kada se u izdavaštvu koristi Internet, a tehnologija rada je postala drukčija, praksa jednokratnog posuđivanja dijapozitiva polako se zamjenjuje manipulacijom digitalnim *fileovima*. Stoga se može pretpostaviti da će u skoroj budućnosti elektronska prava reprodukcije biti jedina važeća. Svi znaju za *Corbis corporation* Billa Gatesa, koji je još 1996. godine potpisao ugovor s *The Ansel Adams corporation* za ekskluzivna elektronska prava na djela fotografa Ansel Adamsa, a kada je Corbis kupio *The Bettman Archive*, jednu od najvećih svjetskih knjižnica slika, Bill Gates je postao vlasnikom prava na reprodukciju preko 16 milijuna fotografskih slika. U Corbisovu datoteku pristižu tisuće novih slika komercijalnih fotografa i institucija kao što su *NASA*, *National Institutes of Health*, *Library of Congress*, *National Gallery of Art u Londonu*, *Seattle Art Museum*, *Philadelphia Museum of Art* ili *Hermitage u St. Petersburgu* i tako dalje. Odabrane slike skeniraju se u kompjutorske banke koje se reklamiraju putem interneta, CD ROM-ova i kataloga, a zatim se iznajmljuju u obliku digitalnih *fileova*. Budući da je Internet postao važan dio života današnjice, razvijen je softver koji omogućuje bilo kojem pretplatniku da locira, »skida« i automatski plati za slike koje posjeduje Corbis.

Dakle fotografija, na primjer, *Moonrise* Ansel Adamsa, pretvara se u točno određenu količinu megabajta na optičkom disku, a njena konačna verzija u svojoj je biti paradoksalno suprotnog karaktera fotografiji koju je napravio Adams, jer se zna da je on sam iz jednog negativu istog motiva razvio više od 1 300 fotografija.

Muzeji u Hrvatskoj se prilagođavaju novim izazovima tehnike i tehnologije, a bilo bi potrebno je da se sve kulturne institucije adekvatno usklade s njima i na području autorskih prava i njihova korištenja.

Bilješke:

- 1 Zakon o autorskom pravu (pročišćeni tekst), Zagreb, 20.10.1998.
- 2 Iz definicije P. van Menscha; vidi: Ivo, Maroević. *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, 1993., str. 74.
- 3 Grupa autora, *Standardi i normativi za muzejsku djelatnost*, Zavod za pružavanje kulturnog razvitka, Beograd, 1989., str. 63.-66.
- 4 *Ugovor o korištenju i prosudbi dijapozitiva*, Galerija Klovićevi dvori
- 5 Marie C., Malero. *A Legal Primer on Managing Collections* // Smithsonian Institution Press, Washington D.C., 1985, str. 114-130.
- 6 *Conditions for Reproductions in Color and Black and White* // propisao je Odjel za fotografiju Salomon R. Guggenheim Museum u New Yorku (iz prepiske s Kim Bush, Odjel za fotografiju)
- 7 Geoffrey, Batchen. *Photogenics* // Camera Austria, 62/63, 1998. str. 5-16.

Summary

Photographs – Copyright and Museums

When dealing with the intellectual property of museums and copyright, as well as with the way in which the copyright of photographers is protected in Croatian museums, we need to say that the laws are specific, and that every museum with a legal department defines the way in which they are implemented. According to the Copyright Law from 1998, works covered by copyright are photographic works and works created by processes similar to photography, as well as photographic collections. A museum or gallery as the owner of rights for the reproduction of photographs of works from its collection makes use of its right for exploiting the works.

Some museums have a permanent photographic department, and some of them occasionally use the services of freelance photographers. The museum or gallery signs a contract that includes, apart from the names of the contracting parties, the subject of the contract, the way in which the work is to be used, the remuneration and method of payment. There is a general distinction between commercial use of photographs – for which a specific contract is drawn up and which requires payment – and the use of photographs for educational purposes (without remuneration). Today, in the age of the Internet, with a new technology in publishing, the practice of temporary loans of slides is gradually being replaced by the manipulation of digital files, and we can expect that in the near future the only copyright that will be applicable will be the one regarding copyright with respect to electronic reproduction.

KATALOGIZACIJA KULTURNE BAŠTINE PRIMJER TALIJANSKOG SREDIŠNJEG INSTITUTA ZA KATALOGIZACIJU I DOKUMENTACIJU

Markita Franulić
Muzejski dokumentacijski centar
Zagreb

Zašto je nama zanimljiv sustav katalogizacije ICCD-a

Kada se govori o obradi muzejske građe, često se ističe njezina raznolikost kao osobita vrijednost, ali i glavna zapreka pronalaženju rješenja problema standardizacije muzejske dokumentacije.¹

Sličan problem postoji i kada je riječ o kulturnoj baštini – spomenicima kulture koji nisu muzealizirani, izdvojeni iz svoje prirodne okoline i premješteni u drugi kontekst, primjerice, arheološkim nalazištima, nepokretnim spomenicima poput arhitekture, javnih spomenika, parkova itd.

Sustavna katalogizacija pokretnih i nepokretnih spomenika nije sama sebi svrha. To je, zapravo, spoznajna djelatnost na kojoj se može temeljiti valorizacija povijesno-umjetničke baštine, skrb o njoj i eventualne intervencije.

Primjer talijanskog Središnjeg instituta za katalogizaciju i dokumentaciju (Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione - ICCD)² pokazuje uspješan način razrade metodologije i provedbe katalogizacije spomenika kulture, koja se provodi još od 1975. godine.

To je ujedno primjer kako centralizacija dokumentacijske djelatnosti ne mora nužno biti negativna, već upravo obratno. Naime, sve su institucije u Italiji koje se na bilo koji način bave inventarizacijom spomenika kulture, jedan primjerak kartice morale slati u središnju instituciju - ICCD. Tako je na temelju uvida u cjelovitost kulturne baštine te sustavnim promišljanjem i razradom programa njezine obrade stvoreno rješenje – struktura kartice za katalogizaciju različitih vrsta spomenika kulture, koja podrazumijeva standardizaciju podataka, normizaciju podataka i stvaranja vlastitih terminoloških rječnika (uz korištenje postojećih međunarodnih).

Važno je istaknuti da katalog ICCD-a koristi UNIMARC, općeprihvaćeni bibliotečni standard za obradu podataka u bazama koje koriste različite kataloške formate. Primjer je to uspješne primjene UNIMARC-a u obradi građe koja se nalazi i u muzejima.

Primjena UNIMARC-a u obradi muzejske građe u Hrvatskoj nije nepoznanica. Prilagodba UNIMARC-a za obradu muzejske građe razrađena je bila u MDC-u uporabom CDS/